

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.121

О.В. Криловакандидат юридичних наук
Класичний приватний університет

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

У статті на прикладах судової практики доведено необхідність створення в Україні ефективної системи охорони та захисту авторського права й суміжних прав. Незалежною країна не може бути без економічного розвитку, а розвинута незалежна економічна структура держави неможлива без політики захисту авторського й суміжних прав. Проаналізовано судову практику розгляду спорів, пов'язаних із захистом авторського права, виявлено прогалини чинного законодавства й доведено необхідність подальших наукових розробок цієї теми.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, судовий захист, твір, плагіат.

I. Вступ

Питанням захисту авторського права приділялася певна увага в наукових працях: М.В. Вачевського, В.П. Грибанова, І.І. Дахно, О.В. Дзери, І.О. Дзера, А.С. Довгерта, В.В. Луця, В.П. Маслова, О.А. Підпригори, О.О. Підпригори, І.В. Порало, О.А. Пушкіна, Т.В. Рудник, Є.О. Харитонова, О.І. Харитоновой, Я.М. Шевченко, Л.С. Явича та ін.

Разом з тим, порівняно невелика кількість публікацій, у яких висвітлювалися питання судового захисту авторського права й суміжних прав, не охоплює й не вирішує багатьох теоретичних і практичних проблем, викликаних, у першу чергу, відсутністю узгодженого між собою, досконалого законодавства, яке ще не повною мірою відповідає міжнародним стандартам. Відповідного узгодження та науково-теоретичного аналізу забезпечення творця необхідними гарантіями захисту прав поки що в Україні не здійснювалося. Натомість питання судового захисту прав інтелектуальної власності взагалі й авторського права зокрема потребують ретельного наукового дослідження, це стосується як законодавства, так і практики його застосування.

II. Постановка завдання

У наш час авторські доробки складають більшу частину людського життя, вони стають вигідним товаром, тому що їх можна на певних умовах передавати для використання чи навіть продавати. Це часто призводить до виникнення правопорушень у сфері авторського права, яка потребує охорони та захисту. Все це приводить до висновку про необхідність комплексного підходу в дослі-

дженні проблем судового захисту прав інтелектуальної власності.

III. Результати

Тема судового захисту авторського права різнопланова й багатоманітна, тому зупинимось на деяких його суттєвих аспектах. Об'єкти авторського права, що підлягають правовій охороні, визначені ст. 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права". Відповідно до ст. 9 названого Закону частина твору, яка може використовуватися самостійно, в тому числі й оригінальна назва твору, визначається як твір і охороняється відповідно до цього Закону. Таким чином, назва твору підлягає охороні як об'єкт авторського права тільки в тому випадку, коли вона є результатом творчої діяльності автора (є оригінальною) й може використовуватися самостійно. Вирішення питання щодо можливості самостійного використання частини твору потребує спеціальних знань, тому з цією метою судами, як правило, призначається відповідна судова експертиза.

Але є загальні положення, які дають можливість без призначення експертизи оцінити деякі об'єкти як такі, що не становлять об'єкт охорони й захисту. Так, розклад телерадіопередач як такий не є об'єктом авторського права, якщо він підпадає під ознаки, визначені пунктом "е" ст. 10 Закону України "Про авторське право і суміжні права".

Якщо упорядкування розкладу телерадіопередач є результатом творчої праці й такий розклад відповідає критеріям оригінальності, зокрема, містить авторські коментарі, анотації, художнє оформлення тощо, то його може бути визнано об'єктом авторського права. В такому випадку правовому захисту підлягає право на твір у цілому й на відпові-

дні його елементи, які містять ознаки оригінальності, що не перешкоджає використанню за відсутності дозволу автора розкладу телерадіопередач як такого без зазначених елементів.

Згідно зі ст. 18 Закону України “Про авторське право і суміжні права” та частиною четвертою ст. 433 Цивільного кодексу комп’ютерні програми охороняються як літературні твори.

Відповідно до ст. 4 Договору Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1996) про авторське право, комп’ютерні програми охороняються як літературні твори в розумінні ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів. Така охорона застосовується до комп’ютерних програм незалежно від способу або форми їх вираження.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, виключні права на використання друкованого засобу масової інформації в цілому належать видавцеві, а не редакції газети. Згідно зі ст. 7 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні” редакція має право виступати засновником (співзасновником), видавцем, розповсюдjuвачем. Таким чином, у спорах з приводу того, хто є носієм майнових прав, що впливають з авторського права на складений твір, фактичні дані про особу видавця друкованого засобу масової інформації входять до предмету доказування, а саме підлягає з’ясуванню, чи виступає редакція друкованого засобу масової інформації одночасно його видавцем.

Оскільки інститут авторського договору може передбачати передачу різних видів майнових прав, у вирішенні відповідних спорів слід враховувати, що деякі з цих прав можуть передаватися як виключні, інші – як невиключні. При цьому права на використання твору, що передаються за авторським договором, вважаються невиключними, якщо в договорі не передбачено передачі виключних прав на використання твору (ч. 6 ст. 32 Закону України “Про авторське право і суміжні права”).

Включення до договору про передачу виключних прав умов, що обмежують права особи, якій вони передаються, стосовно їх захисту, суперечить законодавству. Особа не може бути позбавлена права на звернення до суду, оскільки угода про відмову від права на звернення до господарського суду є недійсною (ч. 3 ст. 1 ГПК).

Разом з тим, майнові права на художні й літературні твори, комп’ютерні програми, компіляції даних (бази даних) можуть передаватися згідно з нормами гл. 75 Цивільного кодексу.

Договір про передачу прав на використання творів вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди щодо всіх його істотних умов (строку дії договору; способу використання твору; території, на яку поширюється право, що передається; інших умов, щодо яких за вимогою однієї зі сторін має бути досягнута згода).

Під способом використання твору розуміють конкретні права, що передаються за авторським договором, тобто умова щодо обсягу прав, які передаються, складає сутність договору. Обсяг відповідних прав має визначитися з урахуванням вимог ч. 3 ст. 15 Закону України “Про авторське право і суміжні права”.

Таким чином, у вирішенні спорів, пов’язаних з передачею авторських прав, важливим є необхідність всебічно й повно досліджувати обставини щодо обсягу прав, які передано за авторським договором, строку дії авторського договору тощо. У разі, коли з матеріалів справи вбачається, що мала місце неодноразова передача авторських прав на твір, необхідно з’ясувати всі обставини, пов’язані зі встановленням суб’єктів авторського права на твір і передачею (відчуженням) повністю чи частково прав таких суб’єктів. Зокрема, підлягають з’ясуванню питання про те, який саме обсяг авторських прав передано та стосовно якого періоду часу й чи дотримано при цьому вимоги Закону щодо авторського договору; яким у зв’язку з цим є обсяг авторського права відповідної особи тощо.

Згідно з ч. 2 ст. 1107 Цивільного кодексу договір про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на твір укладається в письмовій формі. У разі недодержання письмової форми такий договір є незначним.

У практиці продажу примірників комп’ютерних програм застосовується декілька видів ліцензій і ліцензійних договорів для надання користувачам цих програм певного обсягу прав щодо їх використання. Такі договори, за загальним правилом, є договорами приєднання (ст. 634 Цивільного кодексу), тобто договорами, умови яких встановлені однією зі сторін у стандартних формах, які можуть бути укладені лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому. Інша сторона не може запропонувати свої умови договору. Договір приєднання може бути змінений або розірваний на вимогу сторони, яка приєдналася, лише на підставах, передбачених законом.

Таким чином, у практиці роздрібного продажу примірників комп’ютерних програм пропозиція укласти ліцензійний договір, як правило, надходить від суб’єкта авторського права. Це, зокрема, означає, що коли в цьому договорі не зазначене місце його

укладення і він є зовнішньоекономічним, до його форми підлягає застосуванню право країни місця проживання суб'єкта авторського права – фізичної особи або право країни місцезнаходження суб'єкта авторського права – юридичної особи.

Розміщення творів у мережі Інтернет у вигляді, доступному для публічного використання, є їх відтворенням у розумінні ст. 1 Закону України “Про авторське право і суміжні права”, і тому на таке розміщення творів поширюється дія ст. 15 цього Закону. Якщо у зв'язку з таким розміщенням порушуються майнові права суб'єкта авторського права, визначені ст. 15 названого Закону, то це дає підстави для судового захисту авторського права (пункт “а” ст. 50 Закону України “Про авторське право і суміжні права”).

У вирішенні відповідних спорів важливо встановити, чи перебуває веб-сайт і розміщена на ньому інформація в розпорядженні особи, до якої пред'явлено позовні вимоги, а також чим підтверджується факт порушення нею авторського права.

Відповідно до пункту “б” ч. 1 ст. 50 Закону України “Про авторське право і суміжні права” розповсюдження контрафактних примірників творів є порушенням авторського права, що дає підстави для судового захисту. Стаття перша названого Закону дає визначення контрафактного примірника твору, яким є примірник твору, відтворений, опублікований і (або) розповсюджуваний з порушенням авторського права й (або) суміжних прав.

Особа, яка розповсюджує об'єкти авторського права без дозволу суб'єкта такого права, несе відповідальність за порушення виключних прав на цей твір і в тому випадку, коли контрафактну продукцію нею отримано за договорами з третіми особами.

Згідно з пунктом “г” частини першої ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” суб'єкт авторського права й (або) суміжних прав вправі подавати позови про відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду, або стягнення доходу, отриманого порушником унаслідок порушення ним авторського права й (або) суміжних прав, або виплату компенсацій.

При вирішенні питання про можливість стягнення упущеної вигоди доцільно виходити з п. 2 ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу, за яким упущеною вигодою є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене. Таким чином, у визначенні розміру збитків у частині упущеної вигоди можна виходити з показників, які звичайно характеризують доходи суб'єкта авторського права й (або) суміжних прав. Ними можуть бути: роздрібна ринкова ціна примірників творів і об'єктів

суміжних прав; плата за відповідні види використання творів і об'єктів суміжних прав, яка звичайно застосовується; інші подібні показники.

Але в будь-якому разі за приписами ч. 3 ст. 22 ЦК, якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право.

Крім відшкодування збитків як загального способу захисту порушених прав, відповідно до пункту “г” ч. 1 ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” суб'єкт авторського права й (або) суміжних прав може вимагати виплати компенсації замість відшкодування збитків або стягнення доходу. Компенсація підлягає виплаті в разі доведення факту порушення майнових прав суб'єкта авторського права й (або) суміжних прав, а не розміру заподіяних збитків. Таким чином, для задоволення вимоги про виплату компенсації достатньо наявності доказів вчинення особою дій, які визнаються порушенням авторського права й (або) суміжних прав.

Стягнення зазначеної компенсації є одним з видів відповідальності за порушення авторського права, який застосовується як альтернативний захід у випадку неможливості точного обчислення завданих у зв'язку з правопорушенням збитків і розміру отриманого порушником доходу.

У визначенні розміру такої компенсації суд виходитиме з конкретних обставин справи й загальних засад цивільного законодавства, встановлених ст. 3 Цивільного кодексу, зокрема, справедливості, добросовісності й розумності. Також розмір компенсації визначається судом у межах заявлених вимог залежно від характеру порушення, ступеню вини відповідача й інших обставин. Зокрема, враховується: тривалість порушення та його обсяг (одно- або багаторазове використання об'єкта авторського права); передбачуваний розмір збитків потерпілої особи; розмір доходу, отриманого внаслідок правопорушення; кількість потерпілих осіб; наміри відповідача; можливість відновлення попереднього стану й необхідні для цього зусилля тощо. Відповідні мотиви визначення розміру компенсації мають бути наведені в судовому рішенні.

Захищаючи порушене право, суд відповідно до ч. 4 ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права й (або) суміжних прав. За

рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення підлягають знищенню за винятком випадків їх передачі суб'єкту авторського права й (або) суміжних прав, права якого порушено, на його вимогу.

Як вбачається зі змісту названої норми, суду надано право прийняти рішення про вилучення чи конфіскацію контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення незалежно від наявності відповідного клопотання позивача.

Але існують і випадки порушення авторського права, які мають позадоговірний характер. У таких справах є певні особливості процесу доказування. За авторсько-правовою системою охорони об'єктів цих прав захист авторам та іншим суб'єктам авторського права надається лише проти будь-якого свідомого несанкціонованого використання іншою особою охоронюваного об'єкту (крім передбачених законом випадків вільного використання творів). Тому факт позадоговірного порушення авторських прав вважається встановленим лише в разі доведення автором чи іншою особою, якій належить авторське право, відомостей про копіювання або запозичення іншою особою істотних рис або цілого твору, що був раніше введений автором у цивільний оборот. Таке незаконне запозичення всього твору або його частини називають плагіатом. Більш емне поняття плагіату надає О.Д. Святоцький, який визначає плагіат як недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне як з творчою діяльністю, так і з нормами моралі й закону, що охороняє авторське право [2, с. 157].

Звертаючись до тлумачного словника сучасної української мови, можна для більш точного розуміння наведеного визначення з'ясувати сутність понять “недозволене”, “запозичення”, “відтворення”. За зазначеним словником “недозволене” тлумачиться як таке, що не можна дозволити, схвалити, яке заслуговує на осуд і є недопустимим [1, с. 756]. “Запозиченням” є переймання чогось, засвоювання, привласнення з метою зробити своїм надбанням. “Відтворенням” же за О.Д. Святоцьким, є виготовлення одного або більше примірників твору [2, с. 68].

Цікавим у правозастосовній практиці є питання про використання авторського твору. Так, наприклад, наочним прикладом підтвердження того, що використання зображення твору є одним з видів його використання є успішний захист у суді авторського права на скульптуру “Засновники Києва” [3, с. 23–24]. Зображення скульптури “Засновники Києва” було здійснено на обкладинці

книги “Тлумачний словник української мови”, на етикетках харчових продуктів. У кожному випадку в цих справах були різні відповідачі, але суд, задовольняючи позови осіб, яким автор скульптури передав за авторським договором майнові права на твір, стягував на їх користь грошову компенсацію за порушення авторських прав.

В іншій справі автор скульптурної постаті Либіді в м. Києві заявив позов про захист порушених авторських прав та відшкодування моральної шкоди у зв'язку з тим, що зображення скульптури було здійснено без його згоди на грошових банкнотах. При цьому позивач просив, крім стягнення з відповідачів (Національного банку України, Державного казначейства України) компенсації моральної шкоди, вилучити з обігу всі примірники банкнот номіналом 200 грн зразка 2001 року, в яких вміщено з порушенням авторських особистих немайнових і майнових прав позивача та без зазначення імені позивача як автора скульптури й здійснити публікацію в пресі про порушення його авторських прав.

Суд частково задовольнив вимоги, стягнув на користь позивача грошову компенсацію моральної шкоди, але відмовив у задоволенні позову в частині вилучення грошових банкнот. При цьому суд виходив з того, що вимоги позивача щодо вилучення з обігу купюр номіналом 200 грн зразка 2001 року й зобов'язання здійснити відповідні публікації в пресі задоволенню не підлягають з урахуванням достатньої сатисфакції, застосованої судом у виді стягнення компенсації за порушення авторського права й присудженого розміру моральної шкоди. Одночасно суд зазначив, що відповідно до п. 6. ст. 489 ЦК України 1963 року, яка діяла на час правопорушення, відтворення творів образотворчого мистецтва допускалось без згоди автора і без сплати авторської винагороди тільки за умови обов'язкового зазначення прізвища автора та джерела запозичення, що об'єктивно відсутнє на грошових купюрах. На підставі ст. 1173 ЦК шкода, завдана фізичній особі незаконними дією чи бездіяльністю органів державної влади при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою незалежно від вини цих органів. За цією нормою завдана авторові шкода була стягнута з держави.

IV. Висновки

Таким чином, висвітлення лише кількох судових справ дає змогу зробити висновок про необхідність більш ретельного вивчення проблем дієвості чинного законодавства. Незважаючи на те, що пропонувалися шляхи розв'язання проблем цивільно-правового захисту й охорони авторського права, але досі ця проблематика в Україні є невирішеною, оскільки спроможність забезпечити

належний захист авторського права є сьогодні одним з основних показників цивілізованості суспільства, гарантією економічного й соціального розвитку будь-якої країни та необхідною умовою для того, щоб зайняти належне місце у світовому співтоваристві. Цільної системи захисту авторського права, як і інших прав інтелектуальної власності, в Україні не створено. Проте забезпечення такого захисту можливе лише за наявності відповідної нормативно-правової бази, що адекватно відображала б існуючі реалії як в економічному, так і в суспільному житті держави.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Інтелектуальна власність : словник-довідник у 2 т. : за заг. ред. О.Д. Святоцького. Т. 1: Авторське право і суміжні права. – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2000. – 356 с.
3. Коноваленко В. Судова практика стосовно об’єктів авторського права / Володимир Коноваленко // Інтелектуальна власність. – 2011. – № 1. – С. 23–26.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2013

Крылова Е.В. Некоторые аспекты судебной защиты авторского права и смежных прав

В статье на примерах судебной практики доказана необходимость создания в Украине эффективной системы охраны и защиты авторского права и смежных прав. Государство не может быть независимым без экономического развития, а развитая независимая экономическая структура государства невозможна без политики защиты авторского права и смежных прав. Проанализована судебная практика рассмотрения споров, связанных с защитой авторского права, что позволяет выявить пробелы действующего законодательства и доказывает необходимость дальнейших научных разработок этой темы.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, судебная защита, произведение, плагиат.

Krylova E. Some aspects of judicial protection of copyright and related rights

The need to creation effective system of protection of copyright and related rights in Ukraine is caused by the requirement of the time. The country can not be independent without economic development, and developed an independent economic structure of the state can not exist without political protection of copyright and related rights. Litigation disputes related to the protection of copyright rights reveals gaps and demonstrates the need for future development of this topic. The questions of compensation for damage what caused of violation of copyright are the object of research of this article. Author thinks that the compensation for damage must be greater than the benefits received by the infringer of the copyright. It is proposed to create enactments for the regulation of copyright. The author proposed to create a unified system of protection of copyright and other intellectual property rights.

Copyright objects listed in the copyright law. The copyright belongs to the author. The author may transfer his copyrights by the contract. Confines of using copyright must be written in the contract.

Agreement on the transfer of copyright is made in writing. The author has the right on claim for compensation.

For this, the author can go to court. The Court will determine the amount of compensation and damages subject according to the rules of good faith and fairness.

The court takes into account the duration of the infringement, its size, and also takes into account the behavior of the offender.

The court may decide to confiscate counterfeit goods. Illegal use of another's work is called plagiarism. The court decides to sufficient satisfaction.

The author has the right to demand satisfaction, if, someone will use his work without his offer.

An offense is any use of the work without the author's consent. This rule applies not only to literary works but also to works of art. Law avoid to reproduce or copy, make photo copy's of artwork and other authors works in the business aims (pictures, sculptures).

There is example of violation and protection of copyright in the article. This example about situation which was happened because violation of copyright on sculptures. Photos of sculptures of this author were printed on the paper money on packs and sweets

Key words: copyright, related rights, judicial protection, work, plagiarism.